

УДК 316.454.52:304.42

К. М. Коган
аспірант

Київського національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

СОЦІАЛЬНА МЕРЕЖА ЯК КОМУНІКАЦІЙНА СИСТЕМА: ПОГЛЯД КРІЗЬ ПРИЗМУ
КОМПАРАТИВІСТСЬКОГО АНАЛІЗУ ОСНОВНИХ СОЦІОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ

Постановка проблеми. З розвитком Інтернету, особливо такого його сегмента, як електронні соціальні мережі, у «сітку» яких потрапили мільйони людей, особливої актуальності набула проблема дослідження закономірностей конструювання й функціонування цих мереж. Однак вважаємо, що Інтернет став лише новим, хоча й дуже потужним, інструментом формування соціальних спільнот, а проблема вивчення процесу їх організації має витоки в самій природі соціальних зв'язків і відносин. Отже, у контексті аналізу сучасних тенденцій конструювання комунікативного середовища нагальним завданням постає осмислення спадщини соціологічної теорії та сучасних наукових напрацювань у цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних розробників теорії соціальних мереж, які детально розглядають її наукову базу, можна відзначити західних фахівців С. Вассермана, М. Кастельса, Б. Латура, Дж. Ло, Дж. Рітцера, Дж. Уррі, Б. Уелмана, К. Фауст. У їх роботах міститься глибокий аналіз попередніх доробків соціологічної теорії, на основі якого автори формулюють власні оригінальні концепції розвитку соціальних мереж в умовах інформаційного суспільства.

Розгляду основних соціологічних парадигм крізь призму мережевої теорії присвячуються роботи О. Князевої, Л. Лебедевої, Д. Мальцевої, К. Шпари, С. Ушкіна. У своїх розвідках вони порівнюють підходи відомих соціологічних шкіл до дослідження проблем функціонування соціальних структур, екстраполюючи їх на ключові аспекти мережевої теорії.

Однак у працях наведених авторів не надано визначення дефініції «соціальні мережі» в контексті конструювання комунікативного середовища. Поза увагою ретроспективного аналізу соціологічних теорій залишилися також аспекти вивчення феномена довіри як основи формування соціальних мереж.

Мета статті – на основі компаративістського аналізу основних соціологічних теорій визначити сутність поняття «соціальні мережі» в контексті їх ролі в конструюванні комунікативного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. З початку ХХІ століття термін «соціальні мережі» набув особливого розповсюдження не лише в наукових колах, а й у широких верствах суспільства. Однак, незважаючи на це, у суспільствознавстві досі не склалося єдиного підходу до розуміння де-

фініції «соціальні мережі». Уперше термін «соціальна мережа» було сформульовано Дж. Барнесом у 1954 році в роботі «Класи і збори в норвезькому острівному приході», яка увійшла до збірки «Людські стосунки». Дж. Барнес запропонував визначення соціальної мережі як безлічі точок, з'єднаних між собою лініями. Під точками він розумів як окремих індивідів, так і соціальні групи, лінії позначають природу й особливості їх взаємодії [1, с. 44]. У свою чергу авторитетні фахівці мережевої теорії С. Вассерман і К. Фауст дають таке визначення цього поняття: «Соціальна мережа – це соціальна структура, що складається з безлічі соціальних акторів (наприклад, окремих осіб чи організацій) і набору діадичних зв'язків між цими суб'єктами» [2, с. 18]. Соціологія визначає діаду (від грец. *dyo* – два) як групу з двох осіб – найменшу можливу соціальну групу; термін «діадичні» описує їх взаємодію. Білоруський дослідник О. Князева вказує, що в найбільш поширеному значенні мережа являє собою сукупність соціальних суб'єктів (акторів) і зв'язків між ними, які виникають на основі певних соціальних (родинних, дружніх, сусідських, професійних тощо) відносин та супроводжуються зазвичай переданням різного роду ресурсів (матеріальних і нематеріальних) [3].

Слід зазначити, що в сучасному лексиконі під соціальними мережами здебільшого маються на увазі мережі, побудовані на основі інтернет-програм, такі як «Facebook», «Twitter», «MySpace», «Вконтакте», «Однокласники» та інші. Однак вважаємо такий підхід надто звуженим, адже інтернет-мережі є лише частиною загальної системи соціальних мереж. Російський соціолог Д. Мальцева наголошує: «Ці мережі є нічим іншим, як по-новому позначеною взаємодією: вони утворюються з взаємодії індивідуальних акторів і є вираженням цих взаємодій (їх «матрицею»). Навіть мережеві спільноти в Інтернеті є лише новою, яка стала можливою завдяки зростанню науки й техніки, формою взаємодії, що раніше не могла здійснюватися. Таким чином, мережевий підхід у соціології має давню історію та, відповідно, підкоряється добре відомим соціології правилам і нормам» [4]. Сучасні теоретико-методологічні підходи пропонують розглядати соціальні мережі як теоретичні конструкції, суть яких полягає в дослідженні закономірностей встановлення зв'язків між окремими особами, групами, організаціями та навіть цілими спільнотами.

В основі мережевої теорії закладено постулат, що об'єкти наукового дослідження являють собою певні мережі, які складаються з різноманітних комбінацій вузлів, з'єднаних між собою ребрами (ланками зв'язків). Цей постулат було сформульовано й розробляється в межах математичної теорії графів, яку в першій половині XVIII століття започаткував Л. Ейлер [5, с. 18].

Однак у XX столітті мережевий аналіз перетворився на універсальну методологію, яка ефективно застосовується і в точних, і в природничих, і в суспільних науках. У 1960–1970-х роках Д. де Солла Прайс відслідкував схожість закономірностей розповсюдження мереж цитувань із закономірностями розподілу влади, які свого часу довів В. Парето [6]. Мережі, які сформовані й функціонують відповідно до означених закономірностей, він назвав безмасштабними. Важливо зазначити, що А. Клаузетом, К. Шалізі, М. Ньюманом було емпірично встановлено, що багато мереж, які виникають природним чином (наприклад, фізичні, біологічні, соціальні, комунікаційні, навіть графи цитувань і посилань в Інтернеті та інші системи) добре моделюються безмасштабними графами [7, с. 661–703]. Було доведено, що всі структури – від гігамереж (Всесвіту, галактик, Сонячної системи) до наномереж (молекулярних, атомістичних і навіть квантових) – утворюються й функціонують за схожими принципами. Із цих позицій систему соціальних мереж можна розглядати як підсистему загальної мережі Універсуму. Схожість закономірностей функціонування таких мережевих структур показали С. Дороговцев та Дж. Мендес, які дослідили еволюцію мереж від біологічних до Інтернету [8].

Отже, саме в наш час мережева теорія та мережевий аналіз постають як теоретико-методологічні стовпи, на яких будується сучасна соціологія. Проте слід констатувати, що проблематика конструювання й функціонування соціальних структур від малих діадичних груп до великих суспільних утворень, таких як держави, нації, класи, навіть людство в цілому, була центральною для соціології фактично із часу її формування як окремої науки.

Класична соціологія заклала підвалини розуміння суспільства як єдиного організму. Засновник органістичної соціології Г. Спенсер, порівнюючи суспільство з біологічним організмом, вказував на наявність у ньому керуючих вузлів, які подібно до нервових волокон пов'язані між собою через посередницький комунікаційний апарат [9, с. 21403]. Ф. Тьоніс стверджував, що корпорація як структура, яка об'єднує людей, виступає найважливішим предметом чистої соціології. При цьому він акцентував увагу на тому, що відмінною рисою такого об'єднання є здатність до спільного воління й діяння, умовою якого є злагода, побудо-

вана на основі спільних цінностей і довіри через прямі або опосередковані контакти [10, с. 256]. Е. Дюркгейм розглядав суспільство як сукупність формацій, у яких відбувається постійна кооперація її членів, що зумовлюється суспільним розподілом праці. Необхідною умовою такої кооперації він вважав солідарність членів групи, яка відповідним чином формує колективні моральні норми. Е. Дюркгейм одним із перших представив структуру соціальних відносин у вигляді вузлів і зв'язків між ними, при цьому як соціальних суб'єктів він виділяє не лише окремих індивідів, а й соціальні групи, які у свою чергу виступають складовими більш широкої соціальної структури [11, с. 9235–9239]. Розкриваючи закономірності функціонування суспільства як системи, побудованої за мережевим принципом, Г. Зіммель показав, що ресурси цієї системи збільшуються відповідно до зростання рівня згуртованості групи, водночас розвиток індивідуальності супроводжується зниженням групового інтеграційного потенціалу. Г. Зіммель метафорично порівнює суспільство з тканиною, яка створюється з незліченної кількості взаємодій [12, с. 9267–9285].

Методологія соціометрії, яку випробував для дослідження зв'язків у малих соціальних групах Я. Морено та яка досі активно використовується, виходить із того, що первинним вузлом мережі є соціальна роль, а умовою соціальної інтеграції – активне креативне спілкування партнерів. Справжня зустріч між двома й більше людьми, зустріч, яка об'єднує «Я» і «Ти» в «Ми», на думку Я. Морено, можлива лише в тому разі, якщо всі партнери є активними суб'єктами комунікації. У її основі лежить взаємне прийняття ролі, що формує «обличчя» соціальної групи [13, с. 125–138].

Як бачимо, психологічна й моральна складові є невід'ємними компонентами методології дослідження суспільних груп у класичній соціології, проте дослідження психологічних зв'язків як основи формування комунікативної структури соціальних мереж виходять на перший план саме в концепціях соціальної психології. Оригінальні соціально-психологічні аспекти в дослідженні суспільних зв'язків знаходимо в інтегральній концепції соціуму одного з основоположників теорій соціальної стратифікації й соціальної мобільності – П. Сорокіна. Ключовим щодо мережевої теорії є твердження вченого, що соціальне явище – це соціальний зв'язок, який має психічну природу й реалізується у свідомості індивідів, водночас за змістом і тривалістю виходячи за її межі. Це те, що багато хто називає «соціальною душею», інші – цивілізацією й культурою, а ще дехто визначає терміном «світ цінностей» на протигагу світу речей, які утворюють об'єкт наук про природу. Будь-яка взаємодія, між ким би вона не відбувалася, якщо володіє психічним характером, буде соціальним

явищем. При цьому характер центрів взаємодії та характер самого процесу взаємодії не є чимось окремим одне від одного, а нерозривно пов'язуються між собою [14, с. 352]. З точки зору дослідження функціонування соціальних мереж у комунікативному середовищі винятково корисним вважаємо також опис П. Сорокіним алгоритму психічної взаємодії. Насамперед це група індивідів, які перебувають один з одним у психічному спілкуванні, між ними безперервно виникають і зникають різні психічні течії, кожна з яких у процесі свого переходу від індивіда до інших встигає символізуватися, потім як символ впливає на апарати сприйняття інших, доходить до їхньої психіки й там знову переходить із символічного буття в буття психічне, яке у свою чергу проявляється зовні в тих чи інших символах; далі ці символи знову впливають на інших, знову втілюються в психічну форму. П. Сорокін пише: «Психічна взаємодія конкретно уявляється ніби нескінченим числом ниток, які щохвилини виникають і зникають між членами спілкування, ніби безліччю електричних іскор, що безперервно перебігають від одного до інших і назад» [14, с. 240]. Якщо говорити термінами мережевого підходу, то йдеться про «вузли» й «ребра зв'язків». При цьому П. Сорокін вказує, що як «вузли» можуть розумітися як індивідуальні, так і надіндивідуальні й колективні актори; саме це питання активно дискутується в межах сучасної мережевої теорії.

Один із представників психологічного напрямку в соціології В. Де-Роберті об'єктом дослідження позначав соціальний факт, що виражається в психологічній взаємодії. Під соціальним явищем він розумів «тривалу, безперервну, багатосторонню й необхідну взаємодію, що встановлюється в будь-якій постійній, а не випадковій агрегації живих істот» [15].

У межах біхевіористичної школи вдалося розробити моделі малих групових структур та визначити основні типи комунікації в них. На основі емпіричних досліджень А. Бейвелас виводить чотири типи такої комунікації: кругову, лінійну, зіркоподібну й багатоканальну. Він звернув увагу на той факт, що рівень взаєморозуміння в процесі розв'язання поставлених завдань був істотно вищим у групах із кільцеподібною й багатоканальною моделями комунікації, що свідчить про важливість «горизонтальних» ліній зв'язку для поліпшення соціально-психологічного клімату всередині групи [16, с. 725–730].

У свою чергу С. Мілгрем винайшов оригінальний спосіб переходу з мікросоціологічного на макросоціологічний рівень шляхом експериментального доведення теорії «малого світу». Він спільно зі своїм колегою Дж. Треверсом експериментально довів теорію «шести рукоштовкань», яку вперше в 1929 році висловив угорський фан-

таст Ф. Карінтія. Суть теорії полягає в тому, що всі люди пов'язані між собою щільною мережею комунікаційних зв'язків, які проходять у середньому через шість комунікаційних вузлів. С. Мілгрем зауважив: «Просте формулювання проблеми «малого світу» полягає в допущенні, що певні особи у світі будуть знати одна одну. Проте більш складне формулювання будується на тому факті, що хоча особи X і Z можуть не знати одна одну, проте існує певна особа Y, яка знає обох із них» [17]. Один з істотних висновків, який зробив С. Мілгрем на основі свого дослідження, полягає в спостереженні, що «люди рідко можуть бачити далі ланцюжків своїх безпосередніх знайомств; їм важко здогадатися, що кола, у яких друзі друзів, не кажучи вже про людей, ще більш віддалено пов'язаних один з одним, можуть розповсюджуватися настільки далеко» [17]. У підсумку відчутний внесок дослідження С. Мілгрема та Дж. Треверса в мережеву теорію полягає в доведенні того факту, що контакти індивідів, простягаючись до географічно й соціально віддаленої мети, завдяки ланцюжкам знайомств можуть охоплювати популяції величезних розмірів. Крім того, експеримент учених показав можливість залучення методології «маленького світу» для дослідження макросоціальних мереж та зробив крок до демонстрації, визначення й вимірювання взаємопов'язаності у великому суспільстві.

Вагомий внесок у формулювання закономірностей функціонування мережевих структур зробила соціальна антропологія. Як уже було зазначено, саме антрополог Дж. Барнес уперше застосував термін «соціальні мережі», а його колега Е. Батт поклала початок використанню методу мережевого аналізу в соціології [18]. Представники соціальної антропології у своїх висновках спираються на дослідження, проведені в малих соціальних групах (первісні *треби*, родина, приход тощо). Ці висновки не були однозначними, тому з єдиного стовбура соціальної антропології почали зростати дві гілки соціологічних поглядів на первісну природу соціальних мереж: «індивідуалістська» (засновник Б. Малиновський) і «колективістська» (засновник А. Радкліфф-Браун). Б. Малиновський у центр методології ставить людину як таку. Тобто у своїх дослідженнях мережевої структури первинних суспільств він відштовхується від персональних характеристик її «вузлів». Для нього почуття й мотиви людей були ключовою інформацією для розуміння суспільних процесів і явищ [19]. На відміну від Б. Малиновського А. Радкліфф-Браун у своєму науковому доробку великого значення надавав самому процесу формування культури й процесам взаємодії. Він уперше використав термін «соціальна структура суспільства», сконцентрувавши увагу на дослідженні не окремих «вузлів», тобто індивідів,

а функцій соціальної структури в цілому [20]. Ці гілки досі багато в чому визначають зміст наукового дискурсу в межах означеної проблематики.

Інший представник соціальної антропології К. Леві-Стросс доводить, що соціальні структури функціонують незалежно від того, як вони усвідомлюються людьми. Корисним для вивчення мережевих зв'язків у сучасному комунікативному середовищі вважаємо зауваження К. Леві-Стросса про опосередкованість таких зв'язків, на відміну від безпосереднього спілкування в первісних суспільствах. Учений зазначає: «Наші взаємини з іншими людьми носять тепер не більше як випадковий та уривчастий характер, оскільки вони засновані на глобальному досвіді, а не на конкретному сприйнятті одного суб'єкта іншим. Найчастіше вони є наслідком непрямих реконструкцій, здійснюваних на основі письмових джерел. Що стосується сучасного життя, то ми спілкуємося з багатьма людьми завдяки різним посередникам (письмовим документам або адміністративному апарату), які, звісно, незмірно розширюють наші контакти, проте надають їм опосередкованого характеру. Саме він став символом вираження взаємин між громадянином і владою» [21, с. 19–20].

Один із родоначальників структурного функціоналізму Т. Парсонс довів, що для стійкого функціонування соціальної структури необхідна регуляція взаємодії індивідів із боку владних органів. Ці органи як суб'єкти соціальної дії концентрують навколо себе порівняно більшу частку суспільних ресурсів, що вдається завдяки більшій кількості комунікаційних кіл, які утворюють навколо них члени групи, прийняттю як спільної запропонованої владними вузлами системи цінностей. Т. Парсонс доводить, що вирішення питання влади, як і безлічі інших складних проблем, що стосуються систем соціальної дії, передбачає їх віднесеність до факту інтеграції індивідів щодо загальної системи цінностей, яка є джерелом легітимності інституційних норм, загальних кінцевих цілей дії, сенсу ритуальних дій тощо [22, с. 15420–15421]. Отже, єдиною спільною емерджентною властивістю систем соціальної дії виступає «інтеграція навколо спільних цінностей». Цей постулат слугує наріжним каменем у нашому дослідженні процесу формування соціальних мереж у комунікативному середовищі.

Питання ресурсів є центральним для прибічників теорій соціального обміну й соціального капіталу. Зокрема, Р. Емерсон вивів теоретичні принципи, які пояснюють генерацію соціальних форм, і довів закони, що дозволяють розрахувати можливі структури обмінних відносин, прийнявши за одиницю аналізу не мотиви індивідів, а їх взаємовідносини [23]. П. Бурд'є зауважує, що взаємні зобов'язання та взаємне визнання закладені в основу соціального капіталу, який включає всі

види ресурсів, як матеріальних, так і нематеріальних, що їх отримує або може отримати індивід завдяки залученню до мережі соціальних зв'язків [24, с. 181–182]. Автори теорії соціального капіталу стверджують, що основою солідарності є вигода. Особливу увагу деякі з них (Дж. Коулмен, Р. Бурт, М. Грановеттер) приділяють інформаційним ресурсам, відслідковуючи при цьому залежність їх розподілу від щільності соціальної мережі. М. Грановеттер вказує, що люди більше схильні довіряти інформації, заснованій на особистому досвіді, оскільки кращою інформацією, ніж загальні відомості про кого-небудь як про людину, на яку можна поклатися, є інформація від інформатора, який заслуговує на довіру, про те, що він мав справу із цією людиною та вважає її саме такою [25, с. 60].

Теорію соціального капіталу в час розповсюдження Інтернету розвиває американський соціолог Б. Уелман. Він вважає, що обчислювальні мережі являють собою соціальні мережі: «Інтернет та електронна пошта допомагають користувачам у підтримці їхніх соціальних мереж і забезпечують шляхи, які можуть допомогти людям, коли вони стикаються з необхідністю прийняття важливих рішень. Оскільки сучасні інформаційні технології підключили до конекту окрему особу, а не домогосподарство в цілому, як це було раніше, остільки Інтернет і мобільний телефон перетворили схему комунікації «будинок-до-будинку» на «особа-до-особи» [26]. Такі трансформації створили нову основу для спільноти, яку Б. Уелман назвав «мережевий індивідуалізм». Це означає, що замість того, щоб поклатися на єдиний для спільноти соціальний капітал, люди часто повинні активно шукати потрібних людей і ресурси для різних ситуацій.

При цьому благополуччя індивідів не залежить від характеристик інтернет-середовища, оскільки вони звільняються від великої кількості зобов'язань. Отже, провідне місце посідає мережевий капітал – можливість використання технологічних мереж для зв'язку із соціальними мережами та отримання власної вигоди. На думку Б. Уелмана, у сучасному інформаційному суспільстві мережевий капітал стає в один ряд із грошовим та соціальним капіталами.

Значимість інформаційних ресурсів для процесу соціальної стратифікації (Д. Белл) [27], наслідки розростання соціальних мереж завдяки інформатизації до розмірів «глобального села» (М. Маклюен) [28] та становлення в результаті третьої історичної хвилі трансформації нового типу суспільства – інформаційного (Е. Тоффлер) [29] – це надто стислий перелік основних тез видатних соціологів, яких умовно можна віднести до інформаційної соціології, чії напрацювання мають особливе теоретико-методологічне значен-

ня для нашої роботи. Особливу увагу слід звернути на напрацювання автора терміна «мережеве суспільство» М. Кастельса, який продемонстрував визначальне значення комп'ютерних технологій для трансформації суспільних відносин від ієрархічних до мережевих. М. Кастельс підкреслює, що він іменує соціальну структуру інформаційного століття мережевим суспільством тому, що воно створене мережами виробництва, влади й досвіду, які утворюють культуру віртуальності в глобальних потоках, що перетинають час і простір. Усі суспільства інформаційної епохи дійсно пронизані (з різною інтенсивністю) повсюдною логікою мережевого суспільства, чия динаміка поступово абсорбує й підкорює попередні соціальні форми [30, с. 505]. Можемо зазначити, що введення в науковий обіг та аргументація поняття «мережеве суспільство» стало визначною віхою в теорії соціальних мереж.

Однак теоретико-методологічна база нашої роботи була б неповною без використання принципів положень соціальної комунікаторики. Спираючись на концептуальні позиції багатьох учених цього напрямку, насамперед Г. Ласуелла [31], В. Шрамма [32], Н. Лумана [33] та інших, дозволяє відокремити комунікацію від інших інформаційних процесів, розкрити її ключову роль у формуванні соціальних мереж. Узагальнюючи, слід констатувати, що соціальну комунікацію ми визначаємо як збалансований процес безперешкодної циркуляції інформації, який здійснюється в межах ціннісного співвіднесення між вузлами певної соціальної мережі, а також між конкретною соціальною мережею та суспільством у цілому або між різними соціальними мережами з метою досягнення взаєморозуміння й довіри під час здійснення соціальної взаємодії. При цьому межі співвіднесення між комунікаторами виступають сполучними елементами соціальної мережі, визначаючи характер її структури. Саме на перетині цих меж у процесі комунікації виникає ефект довіри як необхідна умова соціальної взаємодії. Спираючись на теорію психологічного поля К. Левіна [34] та теорію соціальних полів П. Бурд'є [24], можемо описати сукупність меж співвіднесення різних соціальних акторів як певне комунікаційне поле, а суспільство в цьому розумінні являє собою певну мережу комунікаційних полів.

Висновки й перспективи подальших пошуків. Таким чином, на основі узагальнення теоретичних і методологічних положень розглянутих соціологічних шкіл можемо дати таке визначення поняття «соціальна мережа»: різновид безмасштабної мережі, вузли якої утворюють соціальні актори (окремі індивіди, мікро- й макросоціальні групи), а ребра продукуються діадичною комунікацією між ними. Процес такої комуні-

кації детермінується наявністю й обсягом зони перетинання меж співвіднесення комунікаторів, а також соціальним оточенням, у якому вони функціонують. Фактором ефективного функціонування соціальної мережі виступає довіра між її вузлами, а результатом – отримання матеріальних і нематеріальних ресурсів (насамперед інформації) з метою збільшення обсягу соціального капіталу.

Соціальна мережа має свої «хаби», тобто такі вузли, через які проходить більша кількість ребер комунікації. Ці вузли беруть на себе певні владні (організаційні, розпорядчі, координаційні, дилерські та інші) компетенції. Через залучення комунікаційних ребер, що пов'язують їх з іншими вузлами мережі, виникає соціальна структура, яка отримала назву «малий світ» і базується на ефекті «шести рукостискань».

Унаслідок інформаційної революції цей процес, по-перше, багаторазово пришвидшився; по-друге, значно збільшилася кількість варіантів налагодження діадичної комунікації між соціальними акторами; по-третє, межі комунікативного поля розширилися фактично до глобальних розмірів. Завдяки розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (насамперед ми маємо на увазі розбудову соціальних мереж на базі інтернет-технологій, об'єднання ліній зв'язку різноманітних гаджетів: комп'ютерів, мобільних телефонів, смартфонів тощо) кількість виникнення зон перетину меж співвіднесення між різними комунікаторами зростає в геометричній прогресії, це породжує експлозивне (за аналогією з ланцюговою реакцією) збільшення кількості різноманітних комунікаційних полів, що у свою чергу приводить до ущільнення глобального комунікаційного поля. Якісно змінюється також характер мережевої комунікації. З одного боку, вона диференціюється й індивідуалізується, набуває все більше елементів творчого підходу за рахунок злиття в одній особі функцій виробника та споживача інформації, а з іншого – веб-мережі підміняють цінності безпосереднього спілкування практиками віртуальних зносин. Означені кардинальні зміни структур і характеру соціальних мереж дають підстави припустити, що на наших очах відбувається трансформація того типу соціуму, який спочатку позначався як постіндустріальне, а потім як інформаційне суспільство, у новий тип, який доцільно було б назвати комунікаційним суспільством.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі полягають у визначенні ролі соціальних мереж у формуванні такого типу соціальної структури, дослідженні типів і моделей їх функціонування на основі розглянутих основних принципів мережевої теорії та за допомогою методології мережевого аналізу.

Література

1. Barnes J. Class and committees in a Norwegian Island Parish / J. Barnes // *Human Relations*. – 1954. – № 7. – P. 39–58.
2. Wasserman S. Social Network Analysis in the Social and Behavioral Sciences / S. Wasserman, K. Faust // *Social Network Analysis: Methods and Applications*. – New York : Cambridge University Press, 1994. – P. 12–26.
3. Князева Е. Сетевая теория в современной социологии / Е. Князева [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/11256/1/Князева,%20Е.И.%20Сетевая%20теория%20в%20современной%20социологии.pdf>.
4. Мальцева Д. Истоки концепции социальных сетей в социологии / Д. Мальцева // *Вестник РГГУ. Серия «Социология»*. – 2012. – Вып. 2. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.academia.edu/7753335/Мальцева_Д.В._Истоки_концепции_социальных_сетей_в_социологии_Вестник_РГГУ_выпуск_2_Социология_2012.
5. Басакер Р. Конечные графы и сети / Р. Басакер, Т. Саати. – М. : Наука, 1974. – 368 с.
6. Solla Price D. Little Science, Big Science... and Beyond / D. de Solla Price // *Essays of an Information Scientist*. – 1987 – Vol. 10. – P.72–75. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.garfield.library.upenn.edu/essays/v10p072y1987.pdf>.
7. Clauset A. Power-Law Distributions in Empirical Data / A. Clauset, C. Shalizi, M. Newman // *SIAM Review*. – Vol. 51. – 2009. – №. 4. – P. 661–703.
8. Dorogovtsev S. Evolution of networks from biological nets to the Internet and WWW / S. Dorogovtsev, J. Mendes. – New York : Oxford University Press, 2003. – 422 p.
9. Спенсер Г. Опыты научные, политические и философские / Г. Спенсер // *Классики социологии: классические труды по теории общества (CD-ROM)* / сост. К. Костюк. – М. : ДиректМедиа Паблишинг, 2007. – С. 21400–21440.
10. Теннис Ф. Общность и общество: основные понятия чистой социологии / Ф. Теннис ; пер. с нем. Д. Складнева. – СПб. : Фонд «Университет», 2002. – 434 с.
11. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда / Э. Дюркгейм // *Классики социологии: классические труды по теории общества (CD-ROM)* / сост. К. Костюк. – М. : ДиректМедиа Паблишинг, 2007. – С. 9232–9239.
12. Зиммель Г. Социальная дифференциация: социологические и психологические исследования / Г. Зиммель // *Классики социологии: классические труды по теории общества (CD-ROM)* / сост. К. Костюк. – М. : ДиректМедиа Паблишинг, 2007. – С. 9267–9285.
13. Морено Я. Социометрия: экспериментальный метод и наука об обществе / Я. Морено ; пер. с англ. А. Боковикова ; под ред. Р. Золотовицкого. – М. : Академический Проект, 2001. – 456 с.
14. Сорокин П. Система социологии / П. Сорокин. – М. : Астрель, 2008. – 1003 с.
15. Мальцева Д. Истоки концепции социальных сетей в социологии / Д. Мальцева // *Вестник РГГУ. Серия «Социология»*. – 2012. – Вып. 2. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.academia.edu/7753335/Мальцева_Д.В._Истоки_концепции_социальных_сетей_в_социологии_Вестник_РГГУ_выпуск_2_Социология_2012.
16. Bavelas A. Communication patterns in task-oriented groups / A. Bavelas // *Journal of the Acoustical Society of America*. – 2010. – № 22. – P. 723–730.
17. Milgram S. The Small World Problem / S. Milgram // *Psychology Today*. – 1967. – Vol. 1. – № 1. – P. 61–67. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://measure.igpp.ucla.edu/GK12-SEE-LA/Lesson_Files_09/Tina_Wey/TW_social_networks_Milgram_1967_small_world_problem.pdf.
18. Bott E. Family and Social Network / E. Bott. – 2nd ed. – New York : Free Press, 1971. – P. 140–152.
19. Малиновский Б. Научная теория культуры / Б. Малиновский ; пер. И. Утехина. – 2-е изд., испр. – М. : ОГИ, 2005. – 184 с.
20. Радклифф-Браун А. Структура и функция в примитивном обществе: очерки и лекции / А. Радклифф-Браун ; пер с англ. О. Артемовой. – М. : Восточная литература, 2001. – 254 с.
21. Леви-Стросс К. Структурная антропология / К. Леви-Стросс. – М. : Эксмо-Пресс, 2001. – 263 с.
22. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс // *Классики социологии: классические труды по теории общества (CD-ROM)* / сост. К. Костюк. – М. : ДиректМедиа Паблишинг, 2007. – С. 15416–15430.
23. Emerson R. Social Exchange Theory / R. Emerson // *Social Psychology: Social Perspectives*. – New York, 1981. – P. 25–48.
24. Бурдьё П. Начала / П. Бурдьё ; пер. с фр. Н. Шматко. – М. : Socio-Logos, 1994. – 256 с.
25. Grannovetter M. The Sociology of Economic Life / M. Grannovetter, R. Swedberg. – San Francisco ; Oxford : Westview Press ; Boulder, 1992. – 344 p.
26. Wellman B. The Strength of Internet Ties / B. Wellman [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.pewinternet.org/files/old-media/Files/Reports/2006/PIP_Internet_ties.pdf.
27. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства / Д. Белл // *Сучасна зарубіжна соціальна філософія : [хрестоматія]*. – К. : Либідь, 1996. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://kdpu.edu.ua/download/kaf_philosoph/Dzherela/XX/bell.ukr.pdf.
28. Маклюэн М. Галактика Гутенберга: становление человека печатающего / М. Маклюэн. – 2-е изд. – М. : Академический Проект ; Гаудеамус, 2013. – 496 с.
29. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. – М. : АСТ, 2010. – 784 с.
30. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс ; пер. с англ. под науч. ред. О. Шкаратана. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://rcoikoit.ru/dld/blog/kastelsinfoer.pdf>.
31. Laswell H. Policy Problems of Data Rich Society / H. Laswell // *Information Technology in a Democracy*. – Cambridge, 1971. – P. 187–197.
32. Schramm W. The Nature of Communication Between Humans / W. Schramm // *Process of Effects of Mass Communication* / rev. ed. by W. Schramm, D. Roberts. – Urbana, 1971. – P. 165–186.
33. Луман Н. Социальные системы: очерк общей теории / Н. Луман ; пер. с нем. И. Газиева ; под ред. Н. Головина. – СПб. : Наука, 2007. – 648 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://yanko.lib.ru/books/sociology/luman-soc+sis_ocherk-2007-1984-a.htm#_Toc194172407.
34. Левин К. Теория поля в социальных науках / К. Левин ; пер. с нем. Е. Сурпина. – СПб. : Речь, 2000. – 344 с.

Анотація

Коган К. М. Соціальна мережа як комунікаційна система: погляд крізь призму компаративістського аналізу основних соціологічних концепцій. – Стаття.

У статті зроблено порівняльний аналіз основних соціологічних концепцій у контексті обґрунтування ними закономірностей формування й функціонування суспільних структур, які охоплюються поняттям «соціальні мережі». Увагу зосереджено на тих аспектах означених теорій, які представляють комунікацію як системоутворюючий чинник соціальних мереж. Розглянуто умови виникнення, поширення й використання соціальних мереж у формуванні нового соціального середовища здійснення соціальних зв'язків. Аналізуються властивості соціальних мереж та їх вплив на сучасне суспільство. Доведено, що в контексті розвитку системи соціальних комунікацій роль соціальних мереж передбачає як консолідацію нових видів ефективної віртуальної комунікації в суспільстві, так і фрагментацію соціального віртуального середовища, а також руйнування традиційної лінійності суспільних зв'язків.

Ключові слова: соціальна мережа, комунікація, соціальна взаємодія, вузли й ребра соціальної комунікації, комунікаційне поле.

Аннотация

Коган К. М. Социальная сеть как коммуникационная система: взгляд сквозь призму компаративистского анализа основных социологических концепций. – Статья.

В статье сделан сравнительный анализ основных социологических концепций в контексте обоснования ими закономерностей формирования и функционирования общественных структур, которые охватываются понятием «социальные сети». Внимание сосредотачивается на тех аспектах указанных теорий, которые представляют коммуникацию как системообразующий фактор социальных сетей. Рассмотрены условия воз-

никновения, распространения и использования социальных сетей в формировании новой социальной среды осуществления социальных связей. Анализируются свойства социальных сетей и их влияние на современное общество. Доказано, что в контексте развития системы социальных коммуникаций роль социальных сетей предусматривает как консолидацию новых видов эффективной виртуальной коммуникации в обществе, так и фрагментацию социальной виртуальной среды, а также разрушение традиционной линейности общественных связей.

Ключевые слова: социальная сеть, коммуникация, социальное взаимодействие, узлы и ребра социальной коммуникации, коммуникационное поле.

Summary

Kohan K. M. Social network as a communication system: view through the prism of comparative analysis of the basic sociological concepts. – Article.

The article deals with the comparative analysis of basic sociological concepts in the context of their reasoning of consistent pattern formation and functions of social structures covered by the concept of “social networks”, some aspects of the aforementioned theories that represent communication as a social networks’ system forming factor are focused in the paper. The article considers conditions of occurrence, distribution and use of social networks in shaping a new social environment related social ties. Properties of social networks and their impact on modern society is being analyzed. It is shown in the context of the social communication system development that the role of social networks involves consolidation of new effective communication types in a virtual community and social fragmentation of the virtual environment and furthermore to destruction of traditional social relations linearity.

Key words: social network, communication, social interaction, nodes and edges of social communication, field of communication.